

Nəsimi irsi və Azərbaycan ədəbiyyatında hökmdar-sənətkar bağları

(Əvvəli qəzetiimizin ötən sayında)

1973-cü ildə klassik Azərbaycan ədəbiyyatının nümayəndələri arasında ilk dəfə Nəsiminin anadan olmasının 600 illik yubileyi bilavasitə Heydər Əliyevin xidməti sayəsində beynəlxalq humanitar-mədəni təşkilatın - UNESCO-nun təntənəli tədbirləri planına daxil edildi. Həmin il sentyabrın 22-də Heydər Əliyevin də iştirakı ilə Bakının mərkəzi meydanlarından birində gələcək Nəsimi abidəsinin təməli qoyuldu. Bir neçə il sonra isə yəne də onun iştirakı ilə bu orijinal abidənin açılış mərasimi oldu. Şairin 1973-cü ilin payızında keçirilən yubiley tədbirlərində tanınmış sovet şairlərindən Azərbaycan ədəbiyyatının dostları Nikolay Tixonov, Nikolay Qribacov, Maksim Tank, "Kuryer UNESCO" jurnalının baş redaktoru Sədi Koffler, keçmiş SSRİ xalqları ədəbiyyatlarının bir sıra görkəmli nümayəndələri iştirak edirdiler. Sonralar Iraqda Azərbaycan mədəniyyətinin səlahiyyətli nümayəndəsinə çevrilən İraq-türkman şairi Əbdüllətif Bəndəroğlu da ilk dəfə Nəsimi yubileyi zamanı Bakıya gəldi və bundan sonra onun şəxsinde iki qardaş xalqın - İraq türkmənləri ilə azərbaycanlıların 25 ildən çox davam edən ədəbi-mədəni əməkdaşlığının bünövrəsi qoyuldu.

Azərbaycan ədəbiyyatının digər klassikləri kimi Nəsimi yubileyinin də ədəbiyyatımıza və mədəniyyətimizə ən böyük töhfəsi yubiley münasibətələ nəşr edilən kitablar oldu. Şairin anadilli yaradıcılığını bütünlükə ehtiva edən üç cildlik əsərlərinin elmi-tənqid mətni mərhum professor Cahangir Qəhrəmanov tərəfindən hazırlanı və yubiley günlərində çap edildi. (İmadəddin Nəsimi. Əsərləri. 3 cild. Bakı: Elm, 1973.) Bakıda və Moskvada Nəsimi əsərləri Azerbaycan və rus dil-lərində çapdan çıxdı. Şairin yaradıcılığının ayrı-ayrı səciyyəvi nümunələri ingilis, fransız, alman və s. dillərə tərcümə olundu. Akademik Həmid Araslının yazdığı "İmadəddin Nəsimi" elmi-kütləvi monoqrafiyası da bir sırə aparıcı dünya dillerinə - rus, ingilis, ərəb, fransız, alman dillərinə tərcümə edilərək yayınlandı. Xalq şairi Qabilin monumental "Nəsimi" poeması da, milli kinomuzun uğurlarından sayılan "Nəsimi" filmi də 70-ci illərdə Azərbaycan mədəniyyət xadimlərinin Nəsimi irsi qarşısındaki vətəndaşlıq borclarının işığında yaranmışdı. Nəhayət, akademik Bəkir Nəbiyevin tərtib etdiyi Nəsimi haqqında məqalələr toplusu (rus dilində) da bu ədəbiyyat bayramının diqqətəlayiq nəticələrindən biri idi. Həmin kitabda Azərbaycan alimlərinin Nəsiminin dövrünə, mühitinə, şəxsiyyətinə, onun təbliğ etdiyi hürufilik dini-felsefi təliminə, şairin əsərlərinin dil və üslub xüsusiyyətlərinə həsr olunmuş məqalələri ilə birlükde qonşu respublikaların bir sırə tanınmış söz ustalarının Nəsimi ilə, bütövlükde isə dünya ədəbiyyatı tarihində özünəməxsus yeri və dünya ədəbiyyatının inkişafında rolü olan orta əsrlər Azərbaycan poeziyası ilə bağlı ürək sözləri öz əksini tapmışdı.

1993-cü ildə - İmadəddin Nəsiminin 600 illik yubileyinin keçirilməsindən iyirmi il sonra, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının aparıcı ziyalları ilə görüşündə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev bu tədbirin istə o dövr üçün, istərsə də mədəni inkişafımızın

sonraki dövrləri üçün böyük əhəmiyyətini bir daha vurğulayaraq de-mişdi:

"Yenə də qeyd edirəm ki, tariximiz çox zəngindir və biz bunu vaxtaşırı xalqa çatdırma留意. Xatirinizdədirmi, Nəsiminin 600 illik yubileyini qeyd etdiyimiz zaman bu, dünyada nə qədər əks-səda doğurdu, Azərbaycanı nə qədər tanıdı! Nəhayət, 600 ildən sonra biz Nəsiminin Hələb şəhərindəki məzarını tapdıq. İndi onun məzari oraya gedən adamlar üçün bir ziyaretgahıdır. Məhz Azərbaycan xalqına mənsub olan Nəsimi kimi nadir bir şəxsiyyəti dünya ictimaiyyətinə, elmi-

nə, dünya mədəniyyətine tanıtmaq, şübhəsiz ki, xalqımızın hörmətini qaldırmaq deməkdir. Mən təkçə şairlər haqda danışmaq istəmirəm. Nəsimi də yalnız şair deyil, həm də alim, filosofdur." (I nəşr, s. 185)

Nəsimi ilə bağlı keçirilən geniş miqyaslı tədbirlər Azərbaycan mədəniyyətinin istər keçmiş SSRİ məkanında, istərsə də onun hüdudlarından kənarda tanıdılması yolunda mühüm vasite idi. Yubileydə iştirak edən moskvalı şair Lev Ozerov Nəsimini "dünya lirikasının Koperniki" adlandırmışdı. Digər respublikaların təmsilçilərinin də xalqımız və ədəbiyyatımız barəsində fikirləri eyni dərəcədə yüksək idi. Ümumiyyətlə, Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 70-ci illərdə Nəsimi təntənələri də daxil olmaqla Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyəti klassiklərinin yubileylərindən qədim ənənələrə malik ədəbiyyatımızın keçmişini və inkişaf yolunu göstərmək üçün çox böyük məharətlə istifadə olunurdu. Bu isə öz növbəsində xalqımıza və mədəniyyətimizə çoxsaylı və nüfuzlu dostlar qazandırıldı. Nəhayət, Seyid İmadəddin Nəsimi də daxil olmaqla klassiklərin ərsinin sistemli nəşri və tədqiqi ədəbiyyat tariximiz ardıcıl şəkildə, bütün şəxsiyyətləri, faktları və hadisələri ilə birlikdə sistemli olaraq öyrənilməsini və təbliğini təmin edirdi. Bu isə özlüyündə, bütövlükde Azərbaycan xalqının və her şeydən önce ölkənin gələcəyi olan gənc nəslin milli qurur duyularının daha yüksək səviyyədə tərbiye edilməsinə əlverişli şərait yaratmaqla xalqın gələcək mənəvi inkişafını təmin etməyə yardım göstərirdi.

Klassik Azərbaycan ədəbiyyatına, xüsusən onun ən böyük və fəci nümayəndələrindən biri olan Nəsiminin həyat və yaradıcılığının öyrənilməsinə və təbliğinə bu cür sevgi, saygı və qayğı Heydər Əliyev məktəbinin ən böyük yetirməsi olan, onun istər daxili, istərsə də xarici siyaset kursunun davamçısı və inkişaf etdirəni, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən yüksək səviyyədə həyata keçirilməkdədir. 2008-ci ilin noyabr ayında Hələb şəhərində Nəsimi yaradıcılığına həsr edilmiş Beynəlxalq elmi konfransın keçirilməsi bu sevginin və qayğının ən bariz təzahürüdür.

Bu konfransın faydalı cəhətlərindən biri də o oldu ki, Suriyada daha çox din uğrunda şəhid kimi tanınan Nəsimi, Azərbaycan alimlərinin elmi məruzələrindən sonra həm də böyük bir şair, söz sənətkarı kimi ərəb elmi dairələrinə tanıdıldı, onun yaradıcılığı, poetik ərsində özüne yer tapan yüksək humanist fikirlərə tanış olmaq arzusu ədəbi dairələrde baş qaldırdı. Nəsiminin bir sənətkar və filosof kimi insana bəslədiyi sevgi duyuları, kamil insan tərbiyə etmək arzuları, şairin öz əsərlərinin örnəyində əyani olaraq dilləyicilərin nəzər-diqqətinə çatdırıldı. Qeyd edildi ki, Nəsiminin humanizmi, insan sevgisi bir çox sufi şairlərində olduğu kimi mücerred, mistik xarakter daşımayıb, konkret obyekte - kamil insana yönəlmüşdür və böyük şair istər zamandaşlarını, istərsə də özündən sonra gələn nəsilləri bədii sözün qüdürü ilə məhz bu ruhda tərbiyə etmək istəyir və bununla da özündən önce yaşayıb yaratmış böyük humanist şair və filosofların müterəqqi ənənələrini davam və inkişaf etdirir. "Mərhəba, insani-kamil, canımın cananəsi; aləmin cismi sədəfdir, sənmisən dürdənəsi?" - deyən şair antroposentrist fikirlərini bu cür bədii örneklerin vasitəsi ilə öz oxucularına çatdırmağa nail olmuşdur.

Hələb konfransının bir əlamətdar cəhəti də, Nəsiminin 640 illik yubileyi ərəfəsində keçirilməsi idi. Bu, bir növ, yubiley qabağı elmi qüvvələrin sınağı çəkilməsi, Nəsimi irsi üzərində tədqiqatların səviyyəsinin və perspektivlərinin müəyyənləşməsi oldu. Məlum oldu ki, böyük humanist şairin həyat və yaradıcılığının öyrənilməsi, təbliği və nəşri problemlərinin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevdə narahatlıq doğurması heç də əsəssiz deyilmiş. Doğrudur, prezident İlham Əliyevin "Azərbaycan dilində latin qrafikası ilə kütłəvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı ilə 25 min tirajla çap olunan kitabar arasında Nəsiminin ikicildiyi də artıq nəfis şəkildə işıq üzü görmüşdür, lakin təəssüf ki, eyni sözü Nəsimi yaradıcılığının yeni təfəkkür işığında, milli ideologiya kontekstində, ən əsası isə, obyektiv elmi metodologiya yatağında tədqiqi və təbliği haqqında demək mümkün deyildir. Şübhəsiz ki, cənab Prezidentin şəxşən marağı və qayğısı istər 640 illik yubileyin yüksək beynəlxalq səviyyədə keçirilməsinə, istərsə də nəsimiunaslığın sonrakı inkişafına misilsiz təkan vermişdir. Xüsusiilə düzgün yeridilən daxili və xarici siyaset sayəsində milli dövlətçiliyimizin yetişdiyi indiki yüksək inkişaf səviyyəsində xalqımızın yetişdirdiyi dahi söz və fikir adamlarının, böyük humanist sənətkarların bütün dünyaya tanıdılması, dünya birliyindəki yerimizin dəha da möhkəmlənməsinə, ölkəmizin və xalqımızın layiq olduğu mövqeyi elde etməsinə yardım göstərəcəkdir.

Onu da qeyd etmək yerinə düşər ki, Nəsimi ərsinin öyrənilməsi, təbliği, Nəsimi mavzoleyinin dünya standartları səviyyəsində temiri və bərpası haqqında Prezident təşəbbüsünün ireli sürülməsindən sonra Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda da bu yönde alimlərin üzərinə düşən vəzifələrin icrası baxımından yeni bir canlanma özünü göstərməkdədir.

(Davamı 6-cı səhifədə)

Nəsimi irsi və Azərbaycan ədəbiyyatında hökmədar-sənətkar bağları

(Əvvəli 4-cü səhifədə)

Belə ki, Nəsimi yubileyinə hazırlıq çərçivəsində şairin həyat və yaradıcılığı haqqında yeni elmi-kütləvi monoqrafiyanın yazılması, həmin monoqrafiyanın ingilis, rus, alman, fransız, ərəb, çin və b.k. dünya mədəniyyətinin aparıcı dillerinə, eləcə də bütün türk xalqlarının dillərinə tərcümə edilməsi və xüsusi Nəsimi saytında yerləşdirilməsi üzərində ciddi işlər aparılmaqdadır. Bu, Azərbaycan ədəbiyyatşunaslarının milli dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsi, milli dəyərlərimizin qlobal səviyyədə tanidlılması yönündə Respublika Prezidentinin aparlığı məqsədyönlü fəaliyyətə canla-başla yardımçı olmaq və öz üzərlərinə düşən vəzifələri yüksək elmi-təşkilati səviyyədə yerinə yetirmək istiqamətində atdıqları addımlar kimi qiymətləndirilə bilər. Azərbaycan klassikinə qırx ildən sonra yeni yüksək səviyyədə qayıtmaq isə - bütövlükdə Əliyevlərin elm və mədəniyyət tutumlu daxili siyasetinin parlaq təzahür örnəyi kimi nəzərdən keçirilməlidir. Bu siyasetin variqlik dialektikası üçün əlamətdar olan bir cəhəti də qeyd etməmək olmaz ki, bu da Nizami Gəncəvinin 1981-ci ildə keçirilmiş 840 illiyi ilə İmadəddin Nəsiminin 2009-cu ildə keçirilmiş 640 illik yubileyindəki rəqəmlərin bənzərliyi, onların hər ikisinin Şərqdə, o sıradan Şərqlə Qərbin qapısı sayılan Azərbaycanda da müqəddəs rəqəm hesab edilən "40" simvolik sayı ilə bitməsidir. Və o da yəqin ki, simvolik məna daşılmamış deyil ki, 2009-cu ildə, yeni Nizaminin vəfatından 800, Nəsiminin doğumundan isə 640 il keçdiyi bir zaman kəsimində Azərbaycan xalqının yetirdiyi ən böyük şəxsiyyətlərdən biri, daha doğrusu, birincilərindən olan ümummilli lider, ulu önder Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasında hakimiyyətə gəlməsindən - xalqımızın və ölkəmizin taleyinə günəş kimi doğmasından da nə az, nə çox - düz qırx il keçirdi.

2009-cu ilin dekabrında Bakıda Nəsimi yaradıcılığına həsr edilmiş Beynəlxalq elmi konfrans keçirildi. Konfransda Azərbaycan alımları ilə yanaşı, Suriya və İran alımları də iştirak edərək Nəsiminin həyat və yaradıcılığının müxtəlif problemləri barədə fikir mübadiləsi apardılar. Zənnimizcə, bu cür konfransların keçirilməsi bir ənənə halını alacaq və bu da dünya nəsimişünaslığının ildən-ilə daha mötəbər elmi dairələrdə söz qonusu olmasına şərait yaradacaqdır. Dünya nizamişünaslığı, dünya füzulişünaslığı və başqa qlobal səviyyəli Azərbaycan şairlərinin həyat və yaradıcılığını öyrənən dünya araşdırma məktəblərinin bir qolunu da dünya nəsimişünaslığının oluşuracağına heç bir şübhə yoxdur.

Beləliklə, tarix neçənci dəfə sübut etdi ki, yalnız fər sahibi, ərdəmli, qədirşünas varislərin olduğu ölkələrdə ədəbiyyat və mədəniyyət zəncirindəki mühüm halqların qırılmazlığı təmin edilir və məhz o xalqların ədəbiyyatı dünya miqyasında öz tanıtımını və təsdiqini tapa bilir, başqa xalqların arasına yayıla bilir ki, həmin xalqların liderləri qlobal səviyyədə hörmət sahibi olsun, sözü kəsərli və keçərli olsun, öz doğma ədəbiyyatının və mədəniyyətinin təəssübünü çəkə bilsin və yeri gələndə bu milli sərvətin əsil qiymətini başqalarına da bildirməyə qeyrəti və cürəti çatsın. Klassik ədəbiyyatımızın başqa böyük nümayəndələri kimi, İmadəddin Nəsiminin də bəxti bu barədə məhz ona görə getirmişdi ki, tarix Azərbaycana Heydər Əliyev kimi qədirşünas bir dühanı bəxş eləmişdi və bu dahi şəxsiyyət özü kimi dahləri tarixin süküt buzundan qoparaq öz millətinə və təkçə öz millətinə deyil, həm də bütün bəşəriyyətə xidmətə, insanlığın mədəni səviyyəsinin yüksəldilməsinə, insanlarda insani sifətlərin təriyəsinə, dahi humanistlərin ən böyük arzusu olan kamil insanın formalasdırılmasına cəlb edə bilmədi.

Bu gün dahi Azərbaycan şairi Seyid İmadəddin Nəsiminin qərib qəbri div xis-lətli insanların əmri ilə qədim Hələb şəhərinə yağış kimi yağan mərmilərin, bombaların, raketlərin zərbəsi altında zülm-zülm ağlamaqdadır. Bu nalələr, göz yaşları təkçə şairin öz taleyi üçün deyil, keçmişin acı faciələrindən ibret almadığı üçün bu faciələrin içində bu gün də qovrulan bəşəriyyətin taleyi üçün töklür...

İnsan mənəviyyatında bir naqışlık olanda onu düzəltməyə çalışır, öz üzərində işləməklə kamilləşməyə can atır. Pis oxuyan şagird əziyyətə qatlaşmaqla yaxşılar cərgəsinə çıxa bilir. Burada məsələ zəhmətə qatlaşmaqdadır. Bəs bunu millətlərin süni surətdə yaradılmış iyerarxiyasına tətbiq edə bilərikmi? Məsələn, tutaq ki, alman milləti çalışqan və intizamlı millət adını qazanıb; ancaq azərbaycanlılar bu baxımdan o qədər də seçilmirlər (yəni Qərbdə formalasmış təsəvvürə görə ən azı!). O zaman bir azərbaycanlı öz üzərində çalışmaqla və zəhmətə qatlaşmaqla milli statusunu dəyişib alman ola bilərmi Görəsən? Və ümumiyyətlə, əgər belə bir təsəllimiz də varsa: "hər millətin yaxşısı da var, pisi də" - onda hər millətin yaxşalarını bir yerə, pislərini bir yerə toplayıb onlara uyğun status vermək olarmı? Bir də ümumiyyətlə, əgər millətlər "yaxşılara" və "pislərə" bölünəcəkdir, onda "bəşəriyyət" sözünü lügətlərdən çıxarmaq daha məqsədə uyğun olmazdım? "Vay-vay, deyəsən bəşər deyil bu..."

Nəsimi hələ 500 il bundan qabaq bu bəşəri problemlər haqqında düşünürdü və bilmirdi ki, onun həll etmək istədiyi bu xroniki patologiya ondan yarım minil sonra da öz keskinliyini və residivvermə qabiliyyətini saxlayacaq və bəlkə hələ bir az da artıracaq...

Akademik Teymur Kərimli
AMEA-nın Humanitar Elmlər
Bölməsinin akademik-katibi,
Məhəmməd Füzuli adına
Əlyazmalar İnstitutunun direktoru